

H. Ekrem CUNEDİOĞLU¹
Kalkınma Programı Direktörü

Günbey Korkmaz²
Araştırmacı

ZAMAN VAR, KONTROL YOK: TÜRKİYE'DE ZAMAN EGEMENLİĞİNİN İKİ YÜZÜ

DEĞERLENDİRME NOTU

Türkiye’de son on yılda çalışma süreleri istatistiksel olarak kısalırken toplumsal düzeyde hissedilen “zamansızlık”, paradoksal biçimde derinleşmiştir. Mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış haftalık ortalama fiili çalışma süresi 2015’te 46,8 saatten 2025’te 42,6 saate gerilemiştir. Ancak aynı on yıllık periyotta, Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) Zaman Kullanım Araştırması’na (ZKA) göre hafta içi zamanını yetersiz bulanların oranı toplamda %24,5’ten %30,6’ya çıkmıştır. Bu artış erkeklerde %25,4’ten %29,3’e, kadınlarda ise %23,6’dan %31,9’a ulaşarak belirgin bir toplumsal cinsiyet asimetrisi de üretmiştir. Ülke genelinde çalışma süresi kısalmış, fakat zamana yönelik kıtlık algısı büyümüştür. Bu tablo, temel sorunun ne kadar zamanımız olduğu değil, o zamanı kimin yönettiği gerçeğine işaret etmektedir.

Keynes (1931), ekonomik ilerlemeyle birlikte torunlarının kuşağının haftada yalnızca 15 saat çalışacağını öngörmüş ve asıl sorunun geri kalan devasa serbest zamanın nasıl doldurulacağı olacağını yazmıştı. Ancak bu öngörü tutmadı. Crafts’ın (2022) hesaplamalarına göre haftalık çalışma süresi Keynes’in beklediğinin çok altında bir hızla kısalmıştır. Bireylerin serbest zaman bütçesindeki asıl genişleme günlük çalışma saatlerinin kısalmasından ziyade, beklenen yaşam süresinin uzamasıyla gerçekleşmiştir. Öyle ki, emeklilik döneminin genişlemesi sayesinde 20 yaşındaki bir bireyin yaşamı boyunca bekleyebileceği toplam serbest zaman 1931-2011 periyodunda %42,4 artmıştır. Fakat az çalışmak ile zamana hükmetmek aynı şey değildir. Keynes’in gözden kaçırdığı kritik nokta da buydu: Mutlak ihtiyaçlar doyuma ulaşsa bile, başkalarıyla karşılaştırmadan beslenen görelî

¹ <https://www.tepav.org.tr/ekibimiz/s/1459>

² <https://www.tepav.org.tr/ekibimiz/s/1500>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarlarına aittir. TEPAV’ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

ihtiyaçlar, büyümenin açtığı boşluğu hızla yeni istekler ve yeni tür bir meşguliyetle doldurmaktadır.

Bu çalışmanın temel tezi şudur: Türkiye'deki kronik zamansızlık algısı fiili bir saat kıtlığından ziyade, zaman üzerindeki kontrolün kaybından beslenmektedir ve bu kayıp mekanizması iki farklı katmanda işlemektedir.

- Birinci Katman (Dışsal Kısıtlar): Birey bir faaliyeti arzulamakta, ancak bakım altyapısının yokluğu, kentsel ulaşımın öngörülemezliği veya işgücü piyasasının dayattığı çalışma düzeni gibi dışsal engeller buna izin vermemektedir.
- İkinci Katman (İçselleştirilmiş Normlar): Görünürde zamanı kısıtlayan hiçbir dışsal engel yoktur; ancak bireyin isteklerinin kendisi, rekabetçi meşguliyet normları ve dijital dikkat ekonomisi tarafından dışarıdan biçimlendirilmektedir.

Bu çift katmanlı kontrol kaybının en doğrudan ölçüsü, ZKA'nın "en çok hangi faaliyete zaman ayırmak isterdiniz?" sorusundan türetilen istek-gerçekleşme açığıdır.

Çalışmanın izleyen bölümleri bu mekanizmaları yapısal bir çerçevede ele almaktadır. Birinci bölüm, zamanı salt iktisadi bir kısıt değil bir refah göstergesi olarak konumlandırarak Türkiye'nin zaman bütçesindeki toplumsal cinsiyet asimetrisini ortaya koymaktadır. İkinci bölüm, kontrol kaybının birinci katmanını bakım yükü, ulaşım krizleri ve işgücü piyasası eksenlerinde; üçüncü bölüm ise ikinci katmanını ZKA'nın ölçemediği dijital ve zihinsel mekanizmalar üzerinden incelemektedir. Dördüncü bölüm, zaman egemenliğinin gelir gruplarına göre nasıl eşitsiz dağıldığına odaklanmaktadır. Sonuç bölümünde ise ampirik bulguların işaret ettiği üç öncelikli politika alanı (bakım altyapısı, kentsel ulaşım ve ZKA'nın güncellenmesi) somut önerilerle tartışılmaktadır.

1. ZAMAN HERKES İÇİN EŞİT BAŞLIYOR, EŞİT YAŞANMIYOR

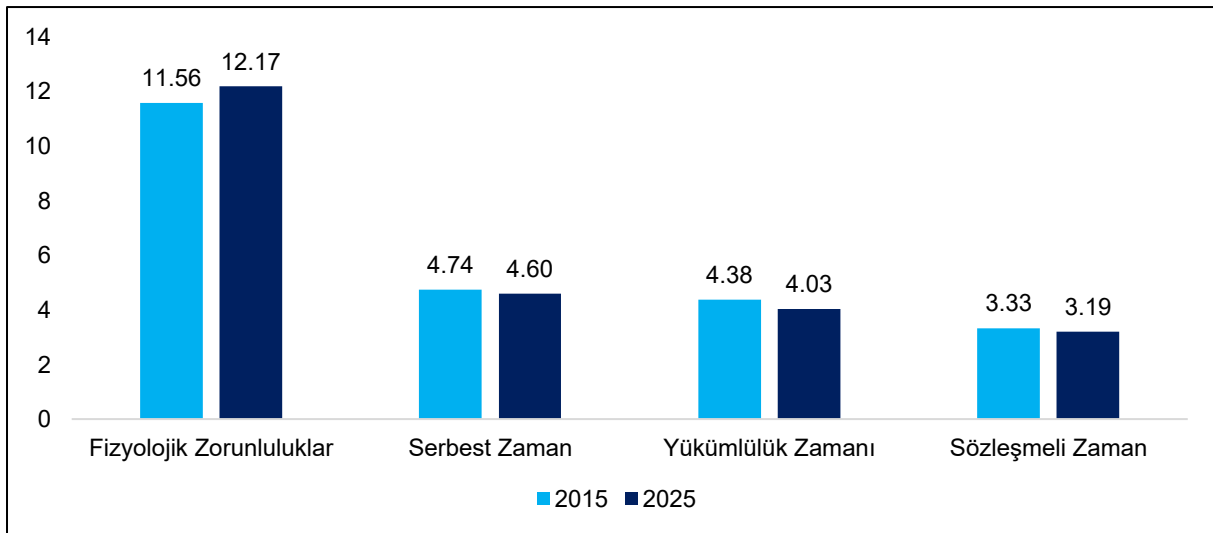
Ekonomik büyüme, modern iktisat tarihi boyunca toplumsal refahın birincil göstergesi olarak kabul görmüştür. Oysa Easterlin'den (1974) bu yana biriken bulgular, gelir arttıkça mutluluğun aynı oranda artmadığını göstermektedir. Zaman yazını bu tabloya yeni bir boyut eklemektedir. Sharif vd. (2021), günlük iki ila beş saat arasındaki serbest zamanın yaşam doyumuyla en güçlü ilişkiyi gösterdiğini, bu aralığın hem altının hem üstünün öznel iyi oluşu azalttığını bulmuştur. Kasser ve Sheldon (2009) zaman bolluğunun gelir düzeyinden bağımsız olarak psikolojik iyi oluşla ilişkili olduğunu, Giurge vd. (2020) ise zaman yoksulluğunun birey, örgüt ve ülke düzeyinde sağlığı ve üretkenliği aşındırdığını ortaya koymuştur. Zaman artık yalnızca kaynak dağılımını sınırlayan iktisadi bir kısıt değil, doğrudan bir refah göstergesidir; ZKA verileri de öyle okunmalıdır.

Bu eşik değerler açısından bakıldığında Türkiye ortalaması ilk bakışta iyimser bir görünüm sergilemektedir. ZKA 2025'e göre kişi başına ortalama serbest zaman 4,6 saat ile Sharif vd.'nin optimal aralığının içindedir. Ancak bu ortalama, gruplar arasındaki derin asimetrisi gizlemektedir. Örneğin, ilerleyen bölümlerde görüleceği üzere çalışan kadınların serbest zamanı (3,07 saat) bu aralığın alt sınırına sıkışmaktadır.

Zamanın kontrolü sorusunu ölçülebilir kılmanın yerleşik yolu, zaman kullanım araştırmalarının klasik dörtlü sınıflamasıdır (As, 1978). Bu sınıflamaya göre gün dört dilime ayrılmaktadır:

fizyolojik zorunluluklar (uyku ve kişisel bakım), sözleşmeli zaman (istihdam ve eğitim),³ yükümlülük zamanı (hanehalkı ve bakım işleri, gönüllü faaliyetler, ulaşım) ve serbest zaman. Goodin vd. (2008) ise bu sınıflamayı zamansal özerklik sorusuna bağlamaktadır. Onlara göre özgürlüğün asıl ölçüsü takdiri zamandır: yoksulluktan kaçınmak, haneyi çevirmek ve bedeni ayakta tutmak için gereken asgari sürenin ötesinde kalan, bireyin kendi kontrolündeki zamandır. Takdiri zaman serbest zamandan geniştir, çünkü insanlar bu alanların hepsinde çoğu zaman gerekenden fazlasını kendi tercihiyle yapmaktadır. Ne var ki ZKA gerekli ayırtırmaya tam olarak izin vermediğinden bu notta serbest zaman, zamansal özerkliğin ihtiyatlı bir alt sınır göstergesi olarak kullanılmaktadır. ZKA'nın 2015 ve 2025 verileri bu çerçeveye okunduğunda, on yıllık kırılmanın serbest zamanda değil fizyolojik zorunluluklarda yaşandığı görülmektedir. Uyku ve kişisel bakım günde 37 dakika genişlemiş ve bu artışın 30 dakikası kişisel bakım kaleminden gelmiştir. Sözleşmeli ve yükümlülük zamanındaki 29 dakikalık gerileme bu artışı karşılayamamış; aradaki 8 dakika serbest zamandan çıkmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Günlük Zaman Dağılımı: Dört Ana Faaliyet Grubu (saat/gün)

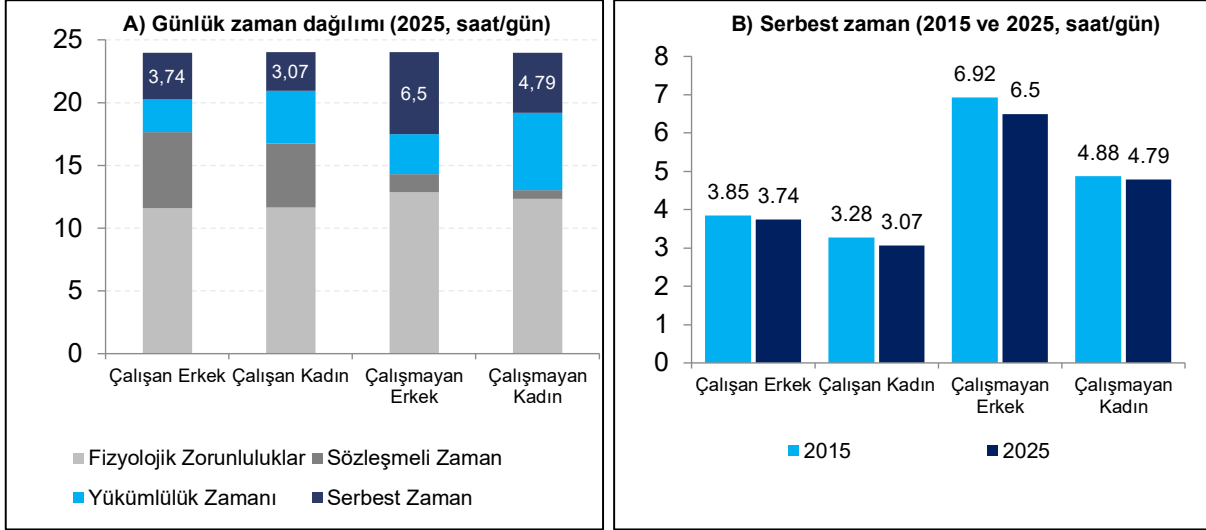
Kaynak: TÜİK, ZKA 2015 ve 2025; TEPAV hesaplamaları.

Türkiye ortalamasının arkasında cinsiyet ve istihdam durumuna göre keskin bir kırılma yatmaktadır. 2025'te bu iki değişkenin oluşturduğu dört grup arasında en geniş serbest zaman, günde 6,5 saat ile istihdamda olmayan erkeklere aittir. İstihdamda olmayan kadınlarda ise bu süre 4,79 saate inmektedir. 103 dakikalık bu fark neredeyse tümüyle yükümlülük zamanından kaynaklanmaktadır. İstihdam dışı bir erkek hanehalkı ve bakım işlerine günde ortalama 3,19 saat ayırırken, aynı durumdaki bir kadın 6,16 saat ayırmaktadır (Şekil 2). Başka bir deyişle işgücü piyasasından çıkmak erkek için zamansal bir özgürleşme, kadın için ev içi mesainin kurumsallaşması anlamına gelmektedir. Çalışanlarda da örüntü aynı yöndedir. Çalışan erkeğin serbest zamanı (3,74 saat) çalışan kadınınkinden (3,07 saat) 40 dakika fazladır ve bu makas 2015'teki 34 dakikadan bugüne genişlemiştir. Çalışan bir kadının sözleşmeli ve yükümlülük zamanının toplamı 2025'te günde 9,31 saate ulaşmaktadır. Bu asimetrisinin öznel bir karşılığı da vardır. TÜİK'in Yaşam Memnuniyeti Araştırması (YMA) verilerine göre, kendine ayırdığı

³TÜİK'in "istihdam" faaliyet kategorisi iş arama süresini de içerir. ZKA'nın 2014-2015 dalgası metinde kısaltma amacıyla "2015" olarak anılmaktadır. ZKA, kişisel bakım artışının nedenini ayırtırmaya izin vermemektedir. On yıllık dönüşümün daha geniş bir panoraması için bkz. Cunedioğlu ve Alemdar (2026).

zamandan memnun olmayanların payı her iki yılda da en yüksek düzeyine çalışan kadınlarda ulaşmaktadır. 2025'te çalışan kadınların %29,5'i, çalışan erkeklerin ise %24,5'i kendine ayırdığı zamandan memnun olmadığını beyan etmiştir (TÜİK, 2015e; 2025f).⁴

Şekil 2. Günlük Zaman Dağılımı, Cinsiyete ve Çalışma Durumuna Göre

Kaynak: TÜİK, ZKA 2015 ve 2025; TEPAV hesaplamaları.

Rosa'nın (2013) sosyal hızlanma kuramı bu tabloyu açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Teknoloji, toplumsal değişim ve gündelik yaşamın ritmi birlikte hızlanırken kazanılan her saat yeni bir yükümlülük doğurmaktadır. Birey ne kadar hızlı koşarsa koşsun aynı yerde kalmaktadır. Becker'ın (1965) gelir arttıkça zamanın fırsat maliyetinin yükseldiği şeklindeki klasik bulgusuyla birlikte okunduğunda, hızlanma ile kısıtlama aynı sürecin iki yüzü haline gelmektedir. Zaman baskısı ne salt psikolojik ne de salt ekonomik bir olgudur; ikisinin kesişiminde biçimlenen yapısal bir gerçekliktir. Peki, bu yapı kimin gününü daraltmaktadır?

2. BİRİNCİ KATMAN: ZAMANI DIŞARIDAN ÇALAN YAPILAR

Bölüm 1'in ortaya koyduğu asimetri tarihsel bir tesadüf değildir. Bireyin iradesi dışında zamanını ipotek altına alan üç yapısal mekanizma bulunmaktadır: bakım yükünün hane içine devri, kentsel ulaşımın öngörülemezliği ve işgücü piyasasının çalışma düzeni.

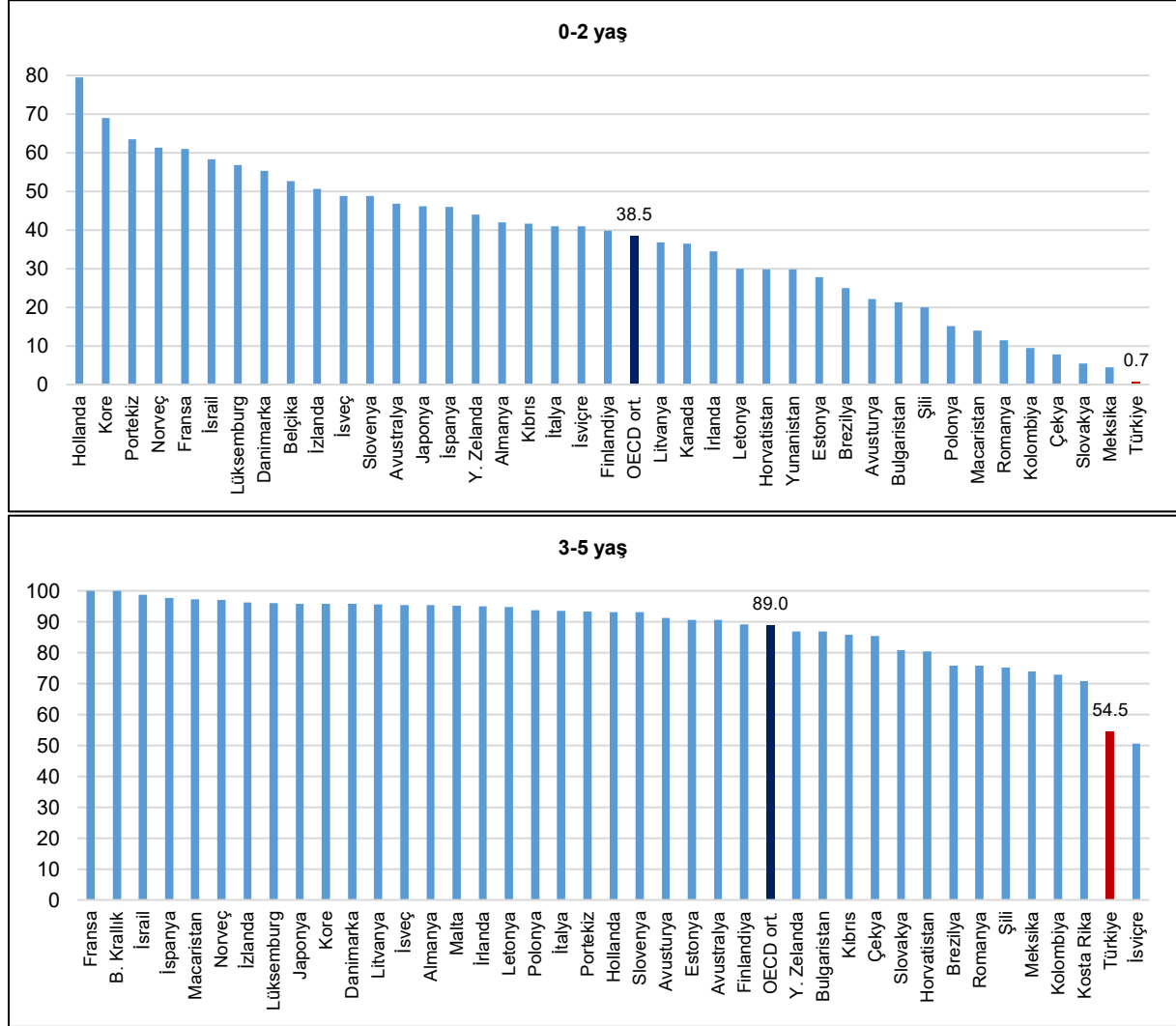
Bakım Boşluğu: Altyapı Olmayınca Fatura Kadına Kesiliyor

2025 verilerine göre hiç evlenmemiş bir kadın hanehalkı bakımına günde ortalama 1,64 saat ayırırken evli bir kadın 5,21 saat ayırmaktadır. Bu makas bireysel tercihin değil, kurumsallaşmış bir iş bölümünün ürünüdür ve temel belirleyicisi bakım yükümlülüklerinin kamusal mekanizmalar tarafından ne ölçüde üstlenildiğidir. Türkiye'de bu mekanizmalar fiilen yoktur. OECD Aile Veritabanı'nda verisi bulunan ülkeler arasında 0-2 yaş grubunun kurumsal bakıma kayıt oranı Türkiye'de %0,7 ile sıralamanın en sonundadır; OECD ortalaması %38 düzeyindedir ve 3-5 yaş grubunda da fark kapanmamaktadır (Şekil 3). Bakım altyapısının bu

⁴YMA'nın genel eğilimi ZKA'dan farklı yönde seyretmektedir. Kendine ayrılan zamandan memnun olmayanların toplam payı 2015'te %25'ten 2025'te %21'e gerilemiş, genel mutluluk ise %56,6'dan %53,3'e düşmüştür. Yeterlilik algısı (ZKA) ile memnuniyet (YMA) farklı kavramlardır ve memnuniyet ölçekleri beklenti düzeyine göre uyarlanabilir. İki kaynak arasındaki bu fark, zaman algısı göstergelerinin birlikte ve dikkatle okunması gerektiğini göstermektedir. Hesaplamalar fert ağırlıkları kullanılarak yazarlar tarafından yapılmıştır.

denli zayıf olduğu bir ekosistemde yük kaçınılmaz olarak haneye, pratikte ise kadının omuzlarına binmektedir.

Şekil 3. Erken Çocukluk Eğitimi ve Bakım Hizmetlerine Kayıt Oranları (% , 2023-2025 en güncel yıl)

Kaynak: OECD Aile Veritabanı.

Hochschild ve Machung'un (1989) "ikinci vardiya" kavramı bu örüntüyü anlatmaktadır: ücretli mesaiden eve dönen kadın, ücretsiz bir ikinci mesaiye başlamaktadır. Türkiye için yürütülen makro-mikro simülasyonlar, kamusal bakım yatırımının istihdamı artırırken zaman ve gelir yoksulluğunu birlikte azalttığını göstermektedir (İlkkaracan vd., 2021). Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO, 2024) tahminleri de dünya genelinde 708 milyon kadının işgücü piyasası dışında kalmasının temel nedeni olarak ücretsiz bakım emeğini işaret etmektedir. ZKA verileri kadın ve erkek arasındaki yükümlülük zamanı farkının 2015'te 190 dakikadan 2025'te 158 dakikaya gerilediğini gösterse de bu alandaki cinsiyet uçurumu yerinde durmaktadır ve fatura serbest zamandan ödenmektedir. Yükümlülük zamanı esnemediği için çalışan evli kadınların sosyal yaşam, spor ve hobi gibi kalemleri daralmaktadır. Zaman bütçesi diliyle ifade edersek bakım altyapısının bıraktığı boşluk, doğrudan serbest zamandan karşılanmaktadır.

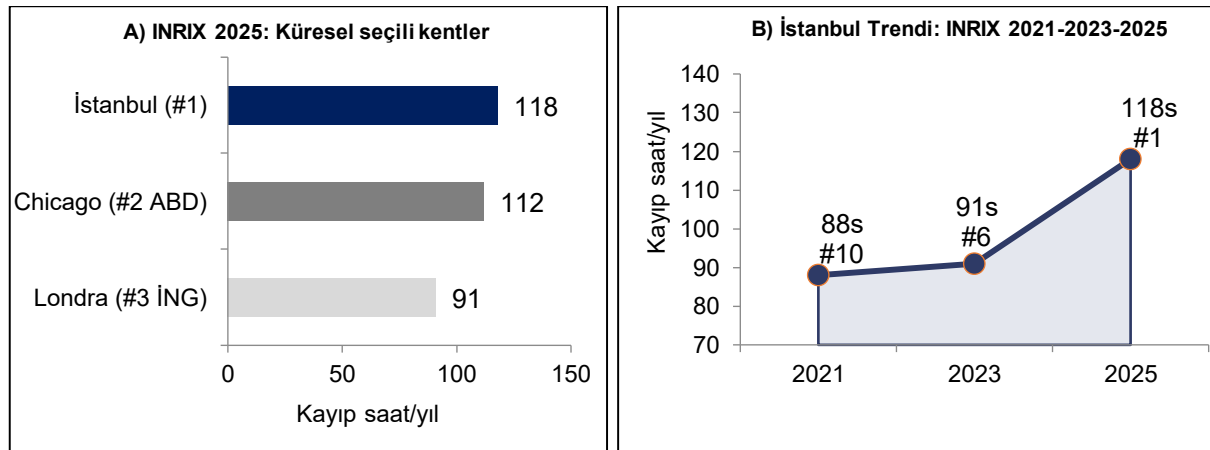
İşgücü verisi de bu mekanizmanın izini doğrudan göstermektedir. Hanehalkı İşgücü Araştırması (HİA) 2025 verisine göre istihdamda olmayıp iş aramayan kadınların %26,5'i,

bunun nedenini çocuk ya da yetişkin bakımı olarak bildirmektedir. Erkeklerde ise bu oran yalnızca %2'dir (TÜİK, 2025d). Yarı zamanlı çalışan kadınların %7,8'i bu çalışma biçimini bakım sorumluluğuna bağlarken erkeklerde oran %0,4'te kalmaktadır. Bakımı üstlenme gerekçesi olarak sorunun sorulduğu son yıl olan 2020'de kadınların %15,6'sı bakım hizmetlerinin pahalılığını, %8,6'sı kalite ve erişim sorunlarını, %75,7'si ise kişisel tercihi bildirmiştir. Söz konusu gerekçeler için 2015 yılındaki dağılım da 2020'ye benzerdir (sırasıyla %21,6, %4,2 ve %74,3).⁵ Kreş arzının fiilen bulunmadığı bir ortamda beyan edilen bu tercihlerin ne kadarının gerçek bir seçim ne kadarının seçeneksizliğin içselleştirilmesi olduğu sorusu, notun ikinci katmanda ele aldığı mekanizmanın bakım alanındaki karşılığı olarak düşünülebilir.

Kentsel Kısıt: Trafiğin Asıl Maliyeti Süre Değil, Belirsizlik

Kentsel ulaşım, zamanın bireyin kontrolü dışında tüketildiği ikinci alandır. ZKA'ya göre ulaşım ayrılan süre ulusal ortalama 2015'te 1,06 saatten 2025'te 1,03 saate gerilemiştir. Oysa metropolle kırsalı aynı sepete koyan bu ortalama, kentlerdeki tabloyu örtmektedir. Örneğin, INRIX'in küresel trafik karnesine göre İstanbul'un 2024 ve 2025'te art arda dünyada trafikte en fazla zaman kaybettiren kent olması, söz konusu yanlışlığın bir göstergesidir. İstanbullu bir sürücü 2025'te yalnızca trafik yoğunluğu nedeniyle yılda ortalama 118 saat kaybetmiştir ve kent, 2021'deki küresel onunculuktan dört yılda birinciliğe tırmanmıştır (Şekil 4).

Şekil 4. Küresel Trafik Kaybı Sıralaması ve İstanbul Trendi (saat/yıl, INRIX)

Kaynak: INRIX Global Traffic Scorecard 2021, 2023 ve 2025.

Zaman kullanımı açısından kentsel ulaşımın maliyeti sadece bu alanda geçen ortalama süre değil, öngörülemezliktir de. Yolculuk süresi güvenilir biçimde öngörülemediğinde iş toplantıları, çocuk bakımı ve sosyal pratiklerin tamamı sürekli bir zaman baskısı altında planlanmakta; birey yükümlülük zamanı üzerindeki denetimini kaybetmektedir. Bu nedenle politika yapıcıların yalnızca ortalama ulaşım süresini değil, bu sürenin değişkenliğini de izlemesi gerekmektedir. Öznel veri de bu tabloyu doğrulamaktadır. YMA'ya göre işe geliş gidiş için ayırdığı zamandan memnun olan çalışanların payı 2015'te %66,7'den 2025'te %61,7'ye gerilemiştir (TÜİK, 2015e;

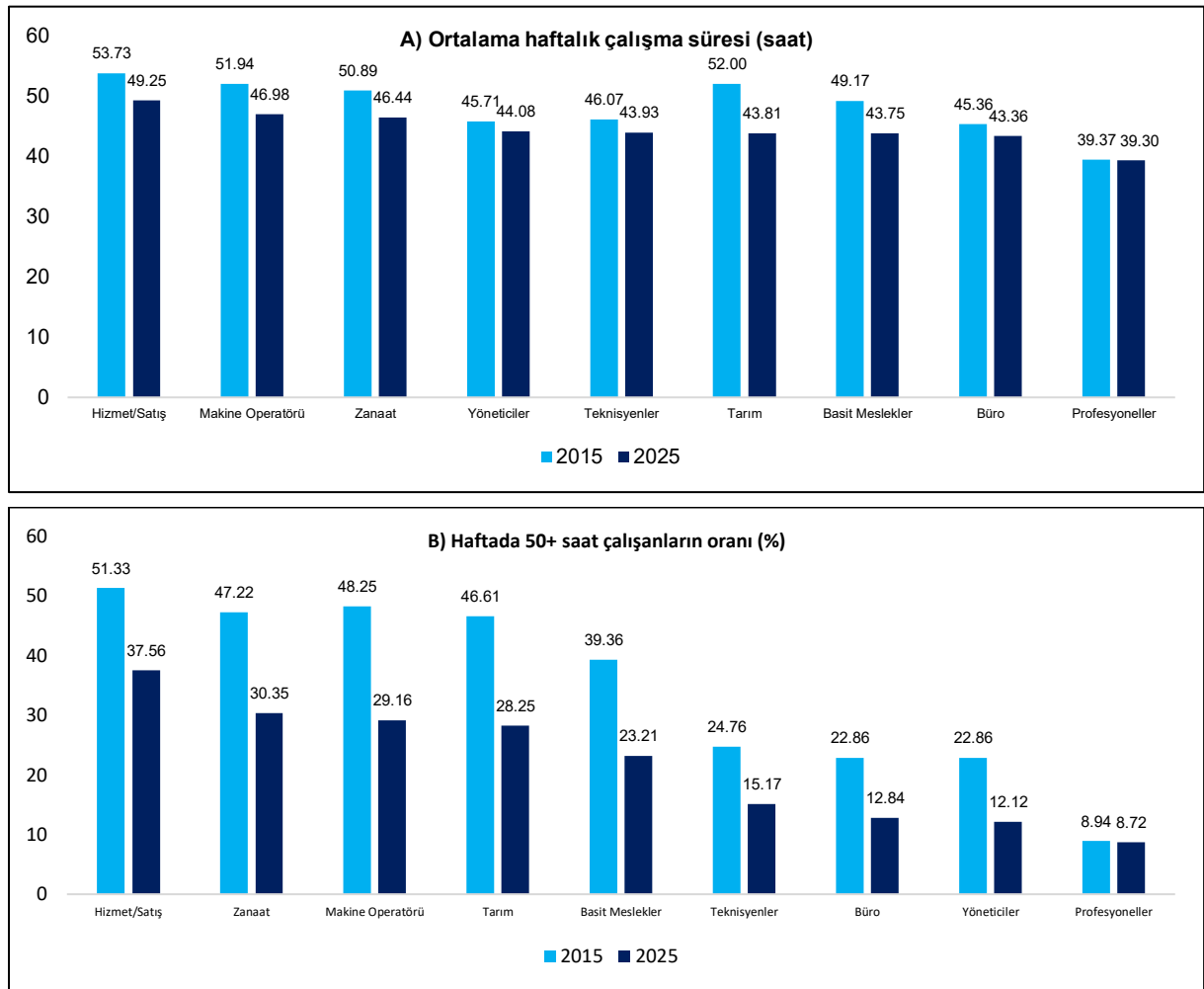
⁵TÜİK 2021'de işgücü araştırmasının soru formunu ve tanımlarını revize ettiğinden iş arama nedenleri 2015 ile 2025 arasında karşılaştırılamamaktadır. Bu nedenle yıl içi kesitler raporlanmıştır. Bakımı üstlenme gerekçesi sorusu 2021 revizyonuyla soru formundan çıkarılmıştır. Sorunun sorulduğu son yıl 2020'dir ve bu yılki dağılım pandemi koşullarını yansıtır olabilir. 2019'da pahalılık, kalite ve erişim nedenlerinin toplam payı %14,7'dir. Hesaplamalar fert ağırlıkları kullanılarak yazarlar tarafından yapılmıştır.

2025f). INRIX'in İstanbul sürücülerini için ölçtüğü kayıp, ülke genelindeki çalışanların öznel deneyiminde de karşılık bulmaktadır.

İşgücü Piyasası: Uzun Saatler Rastgele Dağılmıyor

Aynı yapısal mantık işgücü piyasasının içinde de işlemektedir. HİA 2015 ve 2025 mikro verilerine dayanan analiz,⁶ genel görünümde bir iyileşmeye işaret etmektedir. Ücretli çalışanların esas işlerinde genellikle çalıştıkları haftalık süre 48,71 saatten 44,91 saate, haftada 50 saat ve üzeri çalışanların oranı %36,84'ten %23,40'a gerilemiştir. Ancak bu gerileme meslek grupları arasında eşit dağılmamaktadır. En keskin düşüş tesis ve makine operatörleri (%48,25'ten %29,16'ya) ile nitelikli tarım çalışanlarında (%46,61'den %28,25'e) yaşanırken, profesyoneller grubunda neredeyse hiç hareket yoktur; oran %8,94'ten %8,72'ye inmiş, ortalama saatler de 39,37'den 39,3'e gerileyerek neredeyse sabit kalmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. ISCO 1-Haneli Meslek Gruplarına Göre Çalışma Süreleri (2015 ve 2025)

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Mikro Verisi 2015 ve 2025; yazarların hesaplamaları.

⁶Bu alt bölümdeki rakamlar, kapak metnindeki mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış resmi fiili süre serisinden farklıdır. İstatistikler TÜİK İşgücü İstatistikleri'nin ISCO 08 (Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması) kırılımlı mikro verisinden hesaplanmıştır. Hesaplamalar ücretli, maaşlı veya yevmiyeli çalışanların esas işlerinde genellikle çalıştıkları haftalık süre üzerinden, örneklem ağırlıkları kullanılarak yapılmıştır; 50 saat eşiği 50 saat ve üzerini (≥50) kapsamaktadır.

Türkiye'nin çalışma süresindeki iyileşmesi diğer ülkelerle kıyaslandığında da kat edilen mesafenin sınırlı olduğu görülmektedir. Farklı yıl ve örneklem tanımları nedeniyle birebir karşılaştırılamasa da OECD Better Life Index'e göre haftada 50 saat ve üzeri çalışanların payı OECD ortalamasında yaklaşık %10 iken Türkiye'de %25 ile Meksika'dan sonraki en yüksek düzeydedir (OECD, 2024). Türkiye on yılda uzun saatleri belirgin biçimde azaltmış, ama uluslararası sıralamadaki yerini henüz değiştirememiştir.

Meslek, cinsiyet ve kayıt durumu kırılımlarına inildiğinde iki kesişim öne çıkmaktadır. İlki cinsiyettir: haftada 50 saat ve üzeri çalışanların oranı için erkek-kadın farkı 2015'te 10,35 puandan 2025'te 5,39 puana gerilemiştir. Ancak bu daralma meslek grupları arasında yine eşit dağılmamaktadır (Tablo 1). Mavi yakalı gruplarda makas hızla kapanırken profesyonellerde tam tersine 3,99 puandan 4,76 puana genişlemiş; hizmet ve satış çalışanlarında ise örüntü tersine dönmüş ve 2025'te kadınlar erkekleri 3,06 puan geçmiştir. Kısacası cinsiyetler arası uzun saat makası genel ekonomide daralırken beyaz yakalı ve yüksek vasıflı mesleklerde ya sabit kalmakta ya da açılmaktadır. Bu direnç, terfi kriterleri, mesai kültürü ve esnek çalışmanın fiilen üst kademelerde uygulanması gibi kurumsal etkenlere işaret etmektedir; örüntünün bireysel tercihle açıklanması güçtür.

Tablo 1. Meslek Grubu ve Cinsiyete Göre Haftada 50+ Saat Çalışanların Oranı (%)

Meslek Grubu	2015 Erkek	2015 Kadın	2015 Fark (puan)	2025 Erkek	2025 Kadın	2025 Fark (puan)
Yöneticiler	24,11	17,53	6,58	13,52	8,30	5,22
Profesyoneller	10,80	6,81	3,99	11,17	6,41	4,76
Teknisyenler	27,17	18,64	8,53	15,37	14,79	0,58
Büro Hizmetleri	23,25	22,34	0,91	13,72	11,79	1,93
Hizmet/Satış	51,94	50,08	1,86	36,30	39,36	-3,06
Nitelikli Tarım	49,22	28,80	20,42	29,54	22,60	6,94
Sanatkarlar	47,97	39,63	8,34	31,08	23,51	7,57
Tesis/Makine Operatörleri	48,69	45,07	3,62	29,88	23,64	6,24
Nitelik Gerektirmeyen İşler	41,68	34,11	7,57	25,79	19,10	6,69

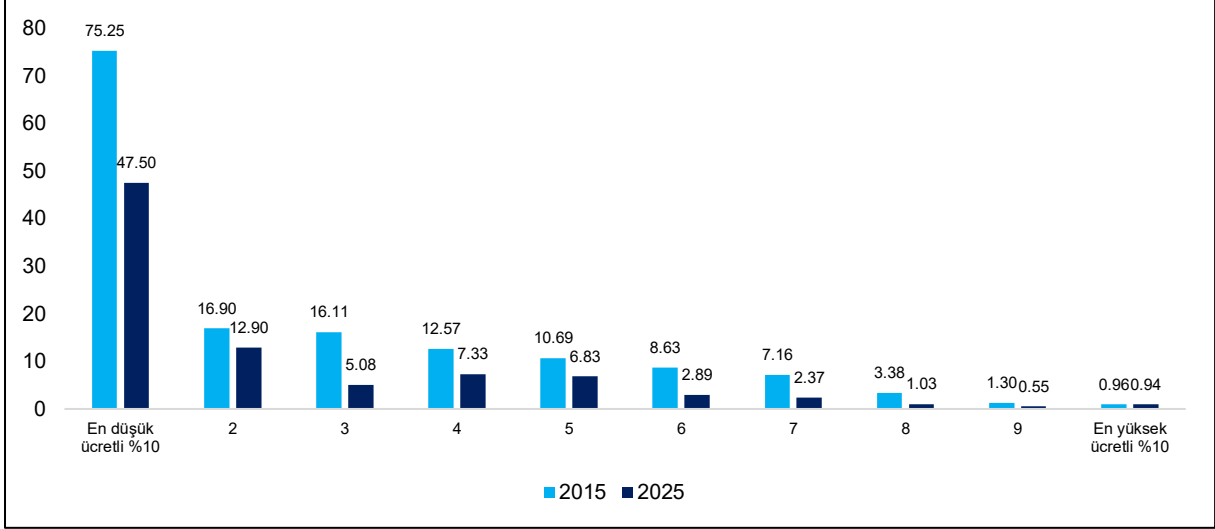
Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Mikro Verisi 2015 ve 2025; TEPAV hesaplamaları.

İkinci kesişim kayıt durumudur. Sosyal Güvenlik Kurumu'na (SGK) kayıtlı olmadan çalışanların haftada 50 saat ve üzeri çalışma olasılığı kayıtlı çalışanlarınkinden yüksektir. Bu fark, yaş, eğitim, medeni durum, sektör, ikinci iş ve kamu/özel ayrımı sabit tutulduğunda da varlığını korumakta, üstelik son on yılda büyümektedir. Bu farkı özetleyen olasılıklar oranı (odds ratio) 2015'te 1,23 iken 2025'te 1,48'e çıkmıştır; yani diğer tüm özellikleri aynı olan iki çalışan karşılaştırıldığında, kayıt dışı olanın uzun saat çalışma ihtimali kayıtlı çalışandan 2015'te %23 fazla iken 2025'te artık %48 daha fazladır. Dağılımın en uzun saat çalışılan ucunda etki daha da büyüktür. Diğer değişkenler sabitken kayıt dışı olmak, 90. yüzdalik dilimde haftalık çalışma süresini 2015'te 7,1, 2025'te 11,3 saat artırmaktadır.⁷ Başka bir deyişle kayıt dışılığın uzun saat baskısı on yılda azalmak bir yana belirgin biçimde güçlenmiştir.

⁷Katsayılar olasılıklar oranıdır (odds ratio, OR). Ağırlıklı lojistik regresyon; bağımlı değişken haftada 50 saat ve üzeri çalışmadır, örneklem ücretli çalışanlardır. Kontroller: yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, sektör, ikinci iş, kamu/özel ayrımı ve cinsiyet. H1A'daki gelir değişkeni yalnızca esas işten elde edilen ücret gelirini kapsadığı ve çalışma süresiyle içsel ilişkili olduğu için kontrol setine dahil edilmemiştir; gelir kontrolü eklendiğinde katsayılar mekanik olarak büyümektedir. Kayıt dışılığın etkisi her iki yılda $p < 0,001$ düzeyinde anlamlıdır (2015: OR=1,23; 2025: OR=1,48). Aynı kontrollerle q90 kantil regresyonunda kayıt dışı olmanın 90. yüzdalikteki etkisi 2015'te 7,1, 2025'te 11,3 saattir ($p < 0,001$). Kadın olmanın 50 saat ve üzeri çalışma olasılığını düşürücü etkisi (2015: OR=0,64; 2025: OR=0,69) kontroller sabitken varlığını korumaktadır. İlişki kesitsel veriye dayanmaktadır; nedenselliğin yönü tek başına bu modelle ayrıştırılamaz.

Kayıt dışılığın kendisi de eşitsiz dağılan bir risktir. En alt onda birlik gelir diliminde oran 2015'te %75,25'ten 2025'te %47,50'ye gerilemiş olsa da en düşük gelirli çalışanların neredeyse yarısı hâlâ kayıt dışıdır. En üst onda birlik dilimde ise bu oran %0,96'dan %0,94'e inerek zaten marjinal olan düzeyini korumuştur (Şekil 6). Kayıt dışılık burada bir tercih değil bir kısıttır; sosyal güvenceden, iş güvencesinden ve toplu pazarlık kanallarından yoksun bir çalışan, işverenin talep ettiği fazladan saati reddedebilecek pazarlık gücüne sahip değildir.

Şekil 6. Yüzde Onluk Gelir Gruplarında Kayıt Dışı Çalışma Oranı (%)

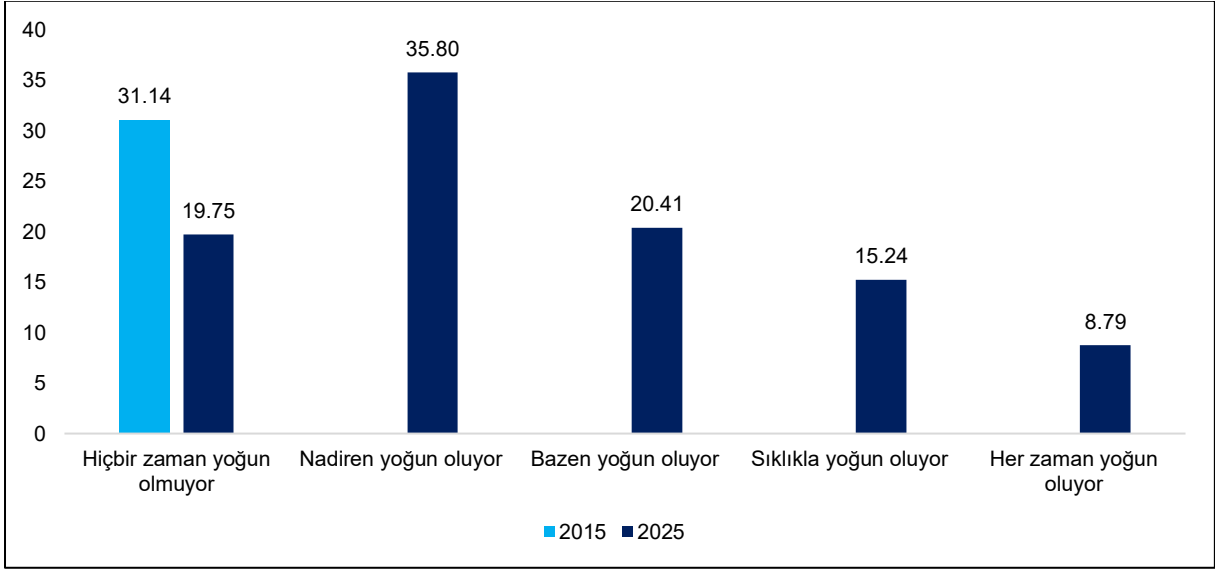

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Mikro Verisi 2015 ve 2025; TEPAV hesaplamaları.

Saatlerin kısalması, çalışanların bunu bir kazanım olarak deneyimlediği anlamına da gelmemektedir. HİA 2025 mikro verisine göre istihdamdakilerin %34,3'ü daha fazla gelir elde etmek için mevcut süresinden daha fazla çalışmak istemektedir. Bu oran kayıt dışı çalışanlarda %37,6'ya, yarı zamanlı çalışanlarda %42,4'e çıkmaktadır (TÜİK, 2025d).⁸ Başka bir deyişle işgücü piyasasının alt katmanlarında kısa saat, dinlenmeye açılan bir kapı değil, yetmeyen gelirin göstergesidir ve az çalışmak ile zamana hükmetmek arasındaki fark burada da karşımıza çıkmaktadır.

Bu yapısal tablonun öznel karşılığı da ZKA'da görülmektedir. Günlük işlerini hiçbir zaman yoğun bulmadığını belirtenlerin oranı 2015'te %31,14'ten 2025'te %19,75'e gerilemiştir (Şekil 7). Saatler kısalmakta, ama hissedilen yoğunluk artmaktadır. Bu makası açan, o saatleri kimin, hangi meslekte ve hangi kayıt statüsüyle doldurduğudur.

⁸Daha fazla çalışma isteği sorusu 2021 revizyonunda yeniden tasarlandığından 2015 verisiyle karşılaştırılabilir değildir; yalnızca 2025 kesiti raporlanmıştır.

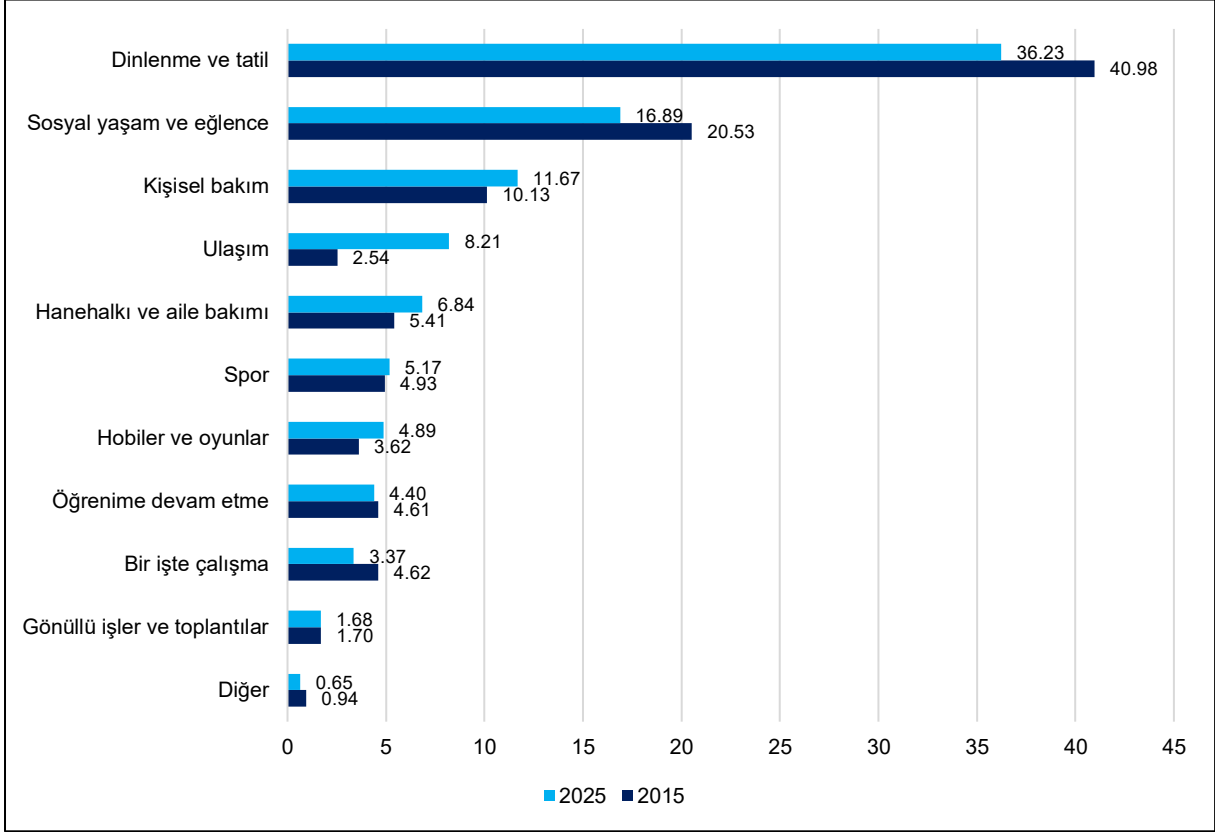
Şekil 7. Günlük İşlerin Yoğun Olma Durumu: 2025 Dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK, ZKA 2025; TEPAV hesaplamaları.

İstek-Gerçekleşme Açığı Hem Büyüyor Hem Yer Değiştiriyor

ZKA'nın "en çok hangi faaliyete zaman ayırmak isterdiniz" sorusu, bu yapısal kısıtların öznel izdüşümünü doğrudan ölçmekte ve iki bulgu sunmaktadır. Birincisi, notun açılışındaki bulguyu teyit etmektedir: hafta içi zamanını yetersiz bulanların oranı on yılda %24,5'ten %30,6'ya çıkmıştır, yani açık büyümektedir. İkincisi ve daha çarpıcı olanı, özlenen faaliyetin kendisi yer değiştirmektedir. 2015'te zamanı yetersiz bulanların %61,5'i en çok dinlenmek veya sosyal yaşama katılmak istediğini beyan ederken; 2025'te bu pay %53,1'e gerilemiştir. Aynı dönemde ulaşımaya zaman ayıramadığını söyleyenlerin payı %2,54'ten %8,21'e, kişisel bakım diyenlerin payı %10,13'ten %11,67'ye, hanehalkı ve aile bakımı diyenlerin payı ise %5,41'den %6,84'e yükselmiştir (Şekil 8). Toplamda zorunluluk ve yükümlülük alanına giren faaliyetlerin payı %29,0'dan %36,2'ye çıkmıştır. Başka bir deyişle zamanı yetersiz bulan her üç kişiden biri artık tatili ya da sosyal hayatı değil, günün zorunlu işlerini yetiştirebilmeyi özlemektedir. Zamansızlık hissi lüks taleplerden değil, gündelik hayatın temel işleyişinden beslenmektedir ve bu da sorunun yapısal karakterini doğrulamaktadır. Ne var ki yapısal kısıtlar hikâyenin yalnızca ilk katmanıdır; ikinci katman, hiçbir engelin görünmediği saatlerde işlemektedir.

Şekil 8. İstek-Gerçekleşme Açığı: Zamanı Yetersiz Bulanların En Çok Zaman Ayırmak İstedikleri Faaliyetler (%)

Kaynak: TÜİK, ZKA 2015 ve 2025; TEPAV hesaplamaları.

3. İKİNCİ KATMAN: ZKA'NIN GÖREMEDİĞİ SAAT

Bu katmanda birey, serbest görünen saatlerinde istediğini yapabilmektedir. Sorun, o saatlerde neyin istendiğinin ve dikkatin kime ait olduğunun giderek dışarıdan biçimlenmesidir.

ZKA günce yöntemiyle çalışmaktadır. Katılımcı gün içinde ne yaptığını kronolojik sırayla kaydetmekte ve her zaman dilimine tek bir faaliyet yazılmaktadır. Bu yöntem bir faaliyete fiilen ayrılan süreyi iyi ölçmekte, ama giderek büyüyen bir kategoriye, eş zamanlı dijital tüketimi görememektedir. Yani veri bu körlüğün izini taşımaktadır. ZKA'ya göre TV izleme, radyo ve müzik dinlemeye ayrılan süre 2015'te 2,35 saatten 2025'te 1,91 saate gerilemiştir ve hatta 10-14 yaş grubunda düşüş tam bir saattir (2,70'ten 1,70'e). Aynı dönemde TÜİK'in Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması'na göre internet kullanım oranı %55,9'dan %90,9'a yükselmiştir (TÜİK, 2025b); ZKA'nın sanal medya göstergesi de sosyal medya kullanım oranının %33,9'dan %71,7'ye çıktığını göstermektedir (TÜİK, 2025a). DataReportal (2025) ise Türk internet kullanıcısının günde ortalama 7 saat 13 dakikasını çevrimiçi geçirdiğini ölçmektedir. Bu iki veri kümesi farklı şeyleri ölçtüğü için doğrudan karşılaştırılamaz. Ancak asıl bulgu tam da bu karşılaştırılamama durumudur: dijital tüketimin büyük bölümü yemek yerken, ulaşım ya da TV karşısında, yani başka bir faaliyetin içinde gerçekleştiği için günce kaydına hiç girmemektedir. Kayıta serbest görünen saatlerin dikkatini artık birey değil, tasarım yönetiyor olabilir.

Bu, bir ölçüm hatasından öte kavramsal bir sorundur. Serbest zamanın niteliği değişmektedir. Simon'a (1971) göre, bilgi bolluğu dikkat kıtlığı üretir. Algoritmik içerik akışı, anlık bildirimler ve sonsuz kaydırma tasarımı, bu kıtlığı sistematik biçimde işleyen araçlardır. Wajcman (2015)

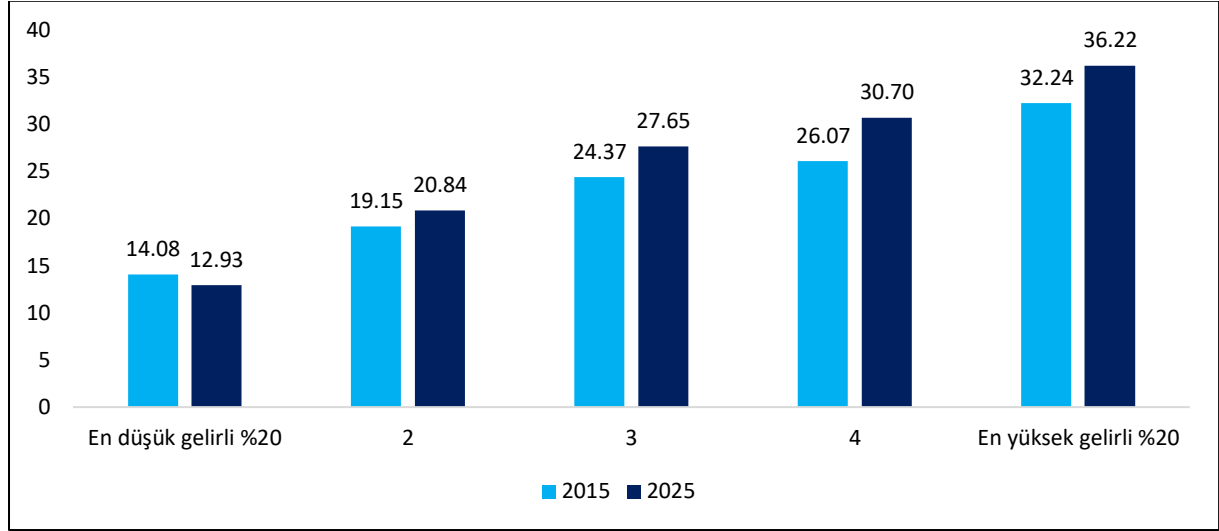
dijital araçların zamanı kendiliğinden özgürleştirdiği varsayımını çürütmektedir; her e-posta bir yanıt beklentisi, her uygulama yeni bir bildirim, her verimlilik aracı yeni bir görev üretir ve kazanılan zaman boş kalmaz. Dong ve Sun (2025) ise 347 çalışanı yedi gün boyunca günlük tutturarak izledikleri çalışmada, öznel zaman yoksulluğunu belirleyenin sürenin uzunluğu kadar o sürenin yoğunluğu ve parçalılığı olduğunu göstermiştir.

Aynı doğrultuda üç mekanizma daha işlemektedir. Birincisi parçalanmadır. Chatzitheochari ve Arber (2012) İngiltere verisinde serbest zamanın ücretsiz işlerle kesintiye uğrama payını ölçen bir gösterge kullanarak parçalı serbest zamanın sınıf ve cinsiyete göre sistematik biçimde eşitsiz dağıldığını göstermiştir. Bittman ve Wajcman (2000) ise kadınların serbest zamanının ev içi sorumluluklarla sürekli kesildiği için erkeklerinkinden çok daha parçalı geçtiğini bulmuştur. Bölüm 1'deki bulgu (çalışan kadının 9,31 saatlik zorunlu diliminin ev içi ile iş arasında sürekli geçiş gerektirmesi), bu hipoteze Türkiye'den dolayı bir destek sunmaktadır. İkincisi, meşguliyetin statüye dönüşmesidir. Bellezza vd. (2017) yoğun çalışmanın bir yakınmadan çok prestij sinyaline dönüştüğünü göstermiştir ki bu, Veblen'in (1899) "gösterişçi boş zaman" kavramının tersine çevrilmesidir. Goodin vd. (2008) de altı ülke karşılaştırmasında "zaman baskısı yanılması" adını verdikleri benzer bir olguya işaret etmiştir. Bireylerin kendi kontrolündeki takdir zaman, ölçülen boş zamanın iki katından fazladır ve aradaki fark, gereğinden uzun çalışmanın da gereğinden titiz ev işinin de çoğu zaman tercihle yapılmasından doğmaktadır. O tercihi biçimlendiren normlar ise tam olarak bu katmanın konusudur. Örneğin, sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla referans grubu artık komşu ya da iş arkadaşıyla sınırlı değildir; herkesin ne kadar meşgul ve dolu bir hayat sürdüğünü sürekli gösteren küresel bir karşılaştırma akışına genişlemiştir. Üçüncüsü, boş zamanın üretkenleştirilmesidir. Koo (2023), bireylerin dinlenirken bile bu zamanı daha üretken bir şeye harcamadıkları için suçluluk duyduğunu ve bu duygunun dinlenmenin psikolojik faydasını azalttığını ortaya koymaktadır. Bu üç mekanizma aynı sonuca çıkmaktadır; geriye kalan az miktardaki saf serbest zaman bile bir performans alanına dönüşmektedir. Birinci katmanda birey zamanını kaybetmektedir; ikinci katmanda ise o zamanı nasıl deneyimlediğini de dışsal bir ölçüte göre biçimlendirmeye başlamaktadır.

4. ZAMAN EGEMENLİĞİ SATIN ALINABİLİYOR, AMA HERKES ALAMIYOR

İki katman aynı noktada kesişmektedir: zaman egemenliği giderek gelire satın alınan bir mala dönüşmektedir. Whillans vd. (2017), ev temizliği, yemek siparişi ya da taksi gibi zaman kazandıran hizmetlere yapılan harcamanın öznel iyi oluşu artırdığını göstermiştir. Ancak bu seçenek yalnızca belirli bir gelir düzeyinin üzerinde mümkündür. Türkiye verisi de bu kanalın giderek daha eşitsiz dağıldığını ortaya koymaktadır. Ulaştırma, lokanta ve oteller ile eğlence ve kültür kalemlerini birleştirerek zaman-yoğun tüketim adını verdiğimiz bileşik göstergeye göre,⁹ bu kalemlerin toplam harcamadaki payı 2015'te en alt gelir diliminde %14,1, en üst dilimde %32,2 idi. 2025'te alt dilimin payı %12,9'a gerilerken üst dilimin payı %36,2'ye çıkmıştır (Şekil 9). Zamanı satın alma kapasitesi gelir merdiveninde yukarı doğru birikirken merdivenin altındakiler parasal ve zamansal yoksulluğu birlikte yaşamaktadır.

⁹Zaman-yoğun tüketim: Ulaştırma + Lokanta ve Oteller + Eğlence ve Kültür harcama kalemlerinin toplamıdır.

Şekil 9. Zaman-Yoğun Tüketim Harcamasının Gelir Grubuna Göre Dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Tüketim Harcaması Anketi 2015 ve 2025; TEPAV hesaplamaları.

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) verileri de aynı kutuplaşmayı yoksunluk tarafından teyit etmektedir. Evden uzakta bir haftalık tatilin masrafını karşılayamayanların payı 2015'te %71,4'ten 2025'te %50,5'e gerilemiştir. Bu veriye göre son on yılda Türkiye genelinde tatil yapabilme kapasitesi belirgin biçimde genişlemiştir (TÜİK, 2015d; 2025e).¹⁰ Oysa bu iyileşme gelir merdiveninde eşit dağılmamıştır. En üst eşdeğer gelir diliminde tatili karşılayamayanların payı %31,6'dan %8,2'ye inerken en alt dilimde, %95'ten yalnızca %87,4'e gerilemiştir. İki gelir grubu arasındaki fark 63,4 puandan 79,2 puana yükselmiştir. Zaman satın almanın en görünür biçimi olan tatil, toplumun geneli için erişilebilir hâle gelirken en alt dilim için neredeyse tümüyle erişilmez kalmaya devam etmektedir.

Tablo 2, notun bulgularını dört toplumsal grup için birer zaman egemenliği profiline dönüştürmektedir. Bu tablo, 24 saatin herkes için eşit başlasa da eşit yaşanmadığını özetlemektedir. Saatlerin ne kadarının kendi tercihimizle biçimlendiği, bakım altyapısına, kentin hizmet kalitesine, mesleki normlara ve dijital ortamın tasarımına bağlıdır.

Tablo 2. Zaman Egemenliği Profilleri: Grup, Kısıt ve Politika Yönelimi

Grup	Birincil Kısıt	Etkilenen Zaman Dilimi	Mekanizma	Politika Yönelimi
Çalışan evli kadın	Yapısal (bakım boşluğu)	Yükümlülük + Serbest	Altyapı yokluğu bakımı aileye yükler	Kreş kapasitesi; eşit ebeveyn izni
Kayıt dışı çalışan	Ekonomik (kayıt dışılık)	Sözleşmeli	Güvence ve pazarlık gücü yokluğu uzun saati zorlar	Kayıt dışılıkla mücadele; iş denetimi
Kentsel düşük gelirli	Mekânsal (ulaşım)	Yükümlülük (ulaşım)	Uzun ve öngörülemeyen işe gidiş-geliş süresi	Toplu taşıma iyileştirmesi
Hizmet/satış çalışanı	Sektörel (çalışma düzeni)	Sözleşmeli	En uzun ortalama çalışma saati, düşük ücret	Çalışma süresi düzenlemesi

Kaynak: TEPAV sentezi.

¹⁰Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri OECD ölçeğiyle hesaplanmış, gelir dilimleri fert bazında oluşturulmuştur. Hesaplamalar GYKA kesit mikro verisinden yazarlar tarafından yapılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu notun bulguları, zamansızlık hissini bireysel bir zaman yönetimi sorununa indirgeyen yaygın anlatıyı zorlamaktadır. Çalışma süresi kısılırken, zamansızlık hissi büyüyorsa açıklama saatlerin sayısında değil, o saatler üzerindeki kontrolün dağılımında aranmalıdır. Birinci katmanda bakım boşluğu, ulaşımın öngörülemezliği ve işgücü piyasasının kayıtlılık ve meslek yapısı zamanı dışarıdan çalmaktadır. İkinci katmanda ise dijital dikkat ekonomisi ve meşguliyet normları “serbest” görünen saatlerin içini boşaltmaktadır. İstek-gerçekleşme açığının hem büyümesi hem de dinlenme özleminden zorunlulukları yetiştirme özlemine kayması, sorunun yapısal karakterinin en net göstergesidir. Bu tablo tek bir veri kaynağının işaret ettiği bir sonuç da değildir: ZKA'nın yeterlilik verisi, YMA'nın memnuniyet verisi, HİA'nın neden bildirimleri ve GYKA'nın yoksunluk verisi aynı örüntüyü farklı pencerelerden göstermektedir. Çözüm de bireysel değil yapısalıdır. Nitekim Goodin vd.'nin (2008) altı ülke karşılaştırmasında zamansal özerklik refah rejimine göre sistematik biçimde farklılaşmaktadır. Örneğin, sosyal demokrat refah devletlerinde bireyler, liberal ve korporatist rejimlere kıyasla haftada ortalama beş saat daha fazla takdiri zamana sahiptir. Devletin transferleri ile bakım sübvansiyonları, en büyük kazancı yalnız annelere sağlamaktadır. Aşağıda, kapsamı en geniş ve notun verilerle destekleyebildiği üç alana yönelik öneriler ayrıntılandırılmaktadır. Tablo 2'deki diğer iki yönelim (çalışma süresi düzenlemesi ve kayıt dışılıkla mücadele) daha az önemli oldukları için değil, hâlihazırda kendi başlarına birer politika gündemi oldukları için burada ayrıca ele alınmamaktadır.

Öneri 1. Bakım altyapısını bir hak olarak genişletmek

Türkiye'nin 0-2 yaş kurumsal bakım kayıt oranıyla (%0,7) OECD'nin en altında yer alması, bu politika boşluğunun boyutunu tek başına ortaya koymaktadır. Kamusal kreş ve gündüz bakımevi kapasitesinin genişletilmesi yalnızca bir cinsiyet politikası değil; kadın istihdamı, doğurganlık tercihleri ve hanehalkı refahı üzerinde doğrudan etkileri olan bir zaman politikasıdır. Almanya deneyimi somut bir model sunmaktadır. 2008'de kabul edilen Kinderförderungsgesetz'in 1 Ağustos 2013'te yürürlüğe giren hükmü, bir yaşını dolduran her çocuğa kurumsal bakım için dava edilebilir bir yasal hak tanımıştır. Anaokulu çağı için 1990'larda tanınan benzer hakkı inceleyen yarı-deneysel çalışmalar da (Bauernschuster ve Schlotter, 2015), 2013 sonrası kreş genişlemesini izleyen çalışmalar da (Zimmert, 2019) kurumsal bakım arzındaki artışın anne istihdamı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etki yarattığını göstermektedir. Kapasiteyi kademeli artırmanın yanında bunu talebe bağlı bir teşvik değil yasal bir hak olarak çerçevelemek, yatırımın siyasi sürekliliğini güvence altına alacaktır. Hakkın kâğıt üzerinde kalmaması için yatırım süreçlerinin belediyelerin mali ve idari kapasitesiyle birlikte planlanması gerekmektedir.

Öneri 2. Kentsel ulaşımда ölçütü ortalama süreden öngörülebilirliğe kaydırmak

İstanbul'un dünyada en fazla zaman kaybettiren kent konumuna yükselmesi, ulaşım yatırımlarının değerlendirilmesine bir zaman boyutu eklenmesini gerektirmektedir. Notun gösterdiği üzere asıl maliyet ortalama süre değil belirsizlik olduğundan, seyahat süresi değişkenliğindeki azalma resmi bir değerlendirme ölçütü olarak benimsenmelidir. Stockholm'de 2006'da uygulamaya konan tıkanıklık ücretlendirmesi seyahat sürelerini belirgin biçimde kısaltmıştır (Börjesson, 2018). Sistemin resmi fayda-maliyet değerlendirmesi, seyahat sürelerinin öngörülebilirliğindeki artışı da başlı başına bir fayda kalemi olarak ölçmüştür (Eliasson, 2009). Bu tür bir ücretlendirme gelir bakımından regresif etkiler doğurabileceğinden, kentli düşük gelirli grubu sıkıştırmaması için toplu taşıma yatırımıyla eş zamanlı tasarlanması gerekmektedir.

Öneri 3. ZKA'yı sıkılaştırmak ve dijital çağa uyarlamak

Zaman kullanım araştırması, Türkiye'nin en değerli sosyal gösterge kaynaklarından biridir ancak on yıllık arayla uygulanması ve eş zamanlı dijital faaliyetleri ölçememesi önemli sınırlılıklardır. Araştırmanın beş yılda bir yapılması, bir sonraki dalgaya eş zamanlı faaliyet kaydı seçeneğinin ve günün kaç kesintisiz parçaya bölündüğünü ölçen bir modülün eklenmesi, Türkiye'nin zaman politikası tartışmasını hem daha güncel hem daha eksiksiz bir zemine taşıyacaktır.

Özetle Keynes'in sorusu doğrudu ama cevabı eksikti; mesele boş kalan zamanın nasıl doldurulacağı değil, kimin tarafından doldurulacağıydı. Türkiye'nin son on yılı bunun kanıtlarından biridir: çalışma süreleri kısalmış, ama kazanılan saatler bakım boşluğuna, trafiğe, kayıt dışı mesaiye ve ekran başındaki dikkate dağılmıştır. Ekonomik büyüme zaman üzerindeki kontrolü kendiliğinden dağıtmamaktadır; zaman egemenliği büyümenin yanına bağımsız bir politika hedefi olarak konmadıkça saatler kazanılmaya devam edecek ama hiçbirisi gerçekten bireyin olmayacaktır. 24 saat herkes için eşit dağıtılmıştır ama işin aslı, o saatlerin kime çalıştığıdır.

KAYNAKÇA

- As, D. (1978). Studies of time use: Problems and prospects. *Acta Sociologica*, 21(2), 125-141. <https://www.jstor.org/stable/4194228>
- Bauernschuster, S. ve Schlotter, M. (2015). Public child care and mothers' labor supply: Evidence from two quasi-experiments. *Journal of Public Economics*, 123, 1-16. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2014.12.013>
- Becker, G. S. (1965). A theory of the allocation of time. *The Economic Journal*, 75(299), 493-517. <https://doi.org/10.2307/2228949>
- Bellezza, S., Paharia, N. ve Keinan, A. (2017). Conspicuous consumption of time: When busyness and lack of leisure time become a status symbol. *Journal of Consumer Research*, 44(1), 118-138. <https://doi.org/10.1093/jcr/ucw076>
- Bittman, M. ve Wajcman, J. (2000). The rush hour: The character of leisure time and gender equity. *Social Forces*, 79(1), 165-189. <https://doi.org/10.1093/sf/79.1.165>
- Börjesson, M. (2018). Long-Term Effects of the Swedish Congestion Charges. *International Transport Forum Discussion Papers*, No. 2018/14. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/d944f94b-en>
- Chatzitheochari, S. ve Arber, S. (2012). Class, gender and time poverty: A time-use analysis of British workers' free time resources. *The British Journal of Sociology*, 63(3), 451-471. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2012.01419.x>
- Crafts, N. (2022). The 15-hour week: Keynes's prediction revisited. *Economica*, 89(356), 815-829. <https://doi.org/10.1111/ecca.12439>
- Cunedioğlu, H. E. ve Alemdar, Y. T. (2026). Zamanın Haritası: Türkiye'de 10 Yıllık Dönüşüm. TEPAV Değerlendirme Notu, Sayı: 202668. <https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/11253>
- DataReportal. (2025). Digital 2025: Turkey. <https://datareportal.com/reports/digital-2025-turkey>
- Dong, M. ve Sun, X. (2025). Why do we feel so time poor? A daily diary study of time poverty and well-being. *Journal of Happiness Studies*, 26, 110. <https://doi.org/10.1007/s10902-025-00944-x>

- Easterlin, R. A. (1974). Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence. In P. A. David ve M. W. Reder (Ed.), Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz (ss. 89-125). Academic Press.
<https://doi.org/10.1016/B978-0-12-205050-3.50008-7>
- Eliasson, J. (2009). A cost-benefit analysis of the Stockholm congestion charging system. Transportation Research Part A: Policy and Practice, 43(4), 468-480.
<https://doi.org/10.1016/j.tra.2008.11.014>
- Giurge, L. M., Whillans, A. V. ve West, C. (2020). Why time poverty matters for individuals, organisations and nations. Nature Human Behaviour, 4, 993-1003.
<https://doi.org/10.1038/s41562-020-0920-z>
- Goodin, R. E., Rice, J. M., Parpo, A. ve Eriksson, L. (2008). Discretionary Time: A New Measure of Freedom. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511611452>
- Hochschild, A. R. ve Machung, A. (1989). The Second Shift: Working Parents and the Revolution at Home. Viking.
- ILO. (2024). The impact of care responsibilities on women's labour force participation. ILO Statistical Brief, Ekim 2024. International Labour Office.
<https://www.ilo.org/publications/impact-care-responsibilities-women%25s-labour-force-participation>
- İlkkaracan, İ., Kim, K., Masterson, T., Memiş, E. ve Zacharias, A. (2021). The impact of investing in social care on employment generation, time-, income-poverty by gender: A macro-micro policy simulation for Turkey. World Development, 144, 105476.
<https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2021.105476>
- INRIX. (2021). INRIX Global Traffic Scorecard 2021. INRIX Research.
<https://inrix.com/press-releases/2021-traffic-scorecard/>
- INRIX. (2023). INRIX Global Traffic Scorecard 2023. INRIX Research.
<https://inrix.com/scorecard-2023/>
- INRIX. (2025). INRIX Global Traffic Scorecard 2025. INRIX Research.
<https://inrix.com/scorecard/>
- Kasser, T. ve Sheldon, K. M. (2009). Time affluence as a path toward personal happiness and ethical business practice: Empirical evidence from four studies. Journal of Business Ethics, 84(2), 243-255. <https://doi.org/10.1007/s10551-008-9696-1>
- Keynes, J. M. (1931). Economic possibilities for our grandchildren. In Essays in Persuasion (ss. 358-373). Macmillan. [Orijinal 1930]
<https://www.marxists.org/reference/subject/economics/keynes/1930/our-grandchildren.htm>
- Koo, H. J. (2023). American Idle: An Examination of Leisure Guilt, Time Use, and Well-Being (Doktora tezi). University of California, Irvine. <https://escholarship.org/uc/item/6854g2zx>
- OECD. (2024). Better Life Index. <https://www.oecdbetterlifeindex.org>
- OECD. (2026). Family Database, PF3.2: Enrolment in childcare and pre-school.
<https://www.oecd.org/en/data/datasets/oecd-family-database.html>
- Rosa, H. (2013). Social Acceleration: A New Theory of Modernity. Columbia University Press. <https://doi.org/10.7312/rosa14834>

Sharif, M. A., Mogilner, C. ve Hershfield, H. E. (2021). Having too little or too much time is linked to lower subjective well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 121(4), 933-947. <https://doi.org/10.1037/pspp0000391>

Simon, H. A. (1971). Designing organizations for an information-rich world. In M. Greenberger (Ed.), *Computers, Communications, and the Public Interest* (s. 37-72). Johns Hopkins Press.

TÜİK. (2015a). Zaman Kullanım Araştırması 2014-2015.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Zaman-Kullanım-Arastirmasi-2014-2015-18627>

TÜİK. (2015b). Hanehalkı Tüketim Harcaması Anketi 2015.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Tuketim-Harcamasi-2015-21580>

TÜİK. (2015c). İşgücü İstatistikleri Mikro Veri Seti 2015.

TÜİK. (2015d). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Kesit Mikro Veri Seti 2015.

TÜİK. (2015e). Yaşam Memnuniyeti Araştırması Mikro Veri Seti 2015.

TÜİK. (2025a). Zaman Kullanım Araştırması 2025.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Zaman-Kullanım-Arastirmasi-2025-62065>

TÜİK. (2025b). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması 2025.

[https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanım-Arastirmasi-2025-53925](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanım-Arastirmasi-2025-53925)

TÜİK. (2025c). Hanehalkı Tüketim Harcaması 2025.

<https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58010>

TÜİK. (2025d). İşgücü İstatistikleri Mikro Veri Seti 2025.

TÜİK. (2025e). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Kesit Mikro Veri Seti 2025.

TÜİK. (2025f). Yaşam Memnuniyeti Araştırması Mikro Veri Seti 2025.

Veblen, T. (1899). *The Theory of the Leisure Class*. Macmillan.

<https://www.gutenberg.org/ebooks/833>

Wajcman, J. (2015). *Pressed for Time: The Acceleration of Life in Digital Capitalism*.

University of Chicago Press.

<https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/P/bo19085612.html>

Whillans, A. V., Dunn, E. W., Smeets, P., Bekkers, R. ve Norton, M. I. (2017). Buying time promotes happiness. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 114(32), 8523-8527.

<https://doi.org/10.1073/pnas.1706541114>

Zimmert, F. (2019). Early child care and maternal employment: Empirical evidence from Germany. IAB-Discussion Paper, No. 02/2019. Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung (IAB). <https://doku.iab.de/discussionpapers/2019/dp0219.pdf>